

LUFTKRIGFÖRINGEN

I TEORI OCH PRAKTIK

NÅGRA ERFARENHETER FRÅN DE SENASTE KRIGEN

Av kaptenen vid flygvapnet G. A. WESTRING, Djursholm

I DEN militära diskussionen har frågan om luftkrigföringens natur och betydelse i ett kommande krig varit aktuell ända sedan världskriget. På sistone har även den stora allmänheten dragits in i debatten till följd av luftkrigföringens allt mer påtagliga sannolika inverkan såväl på den internationella politiken som på livet i hemorten under krigstid. Det kan då vara lämpligt att studera huru man hittills tänkt sig att moderna flygstridskrafter lämpligen skola användas i ett europeiskt krig samt att undersöka i vad mån erfarenheterna från de sista årens krigshändelser kunna giva någon ledning med avseende på teoriernas hållbarhet.

Under världskriget voro stormakternas flygvapen av avsevärd styrka. För »fronttjänst» disponerade hösten 1918 engelsmännen 3,300, fransmännen 3,100 och tyskarna 2,800 flygplan. Fyra till fem gånger så många flygplan funnos i hemorten för utbildning samt under förberedelser att förstärka och ersätta frontförbanden. Dessa väldiga flygstridskrafter användes så gott som helt och hållet i direkt samverkan med de båda andra försvarsgrenarna. Till lands voro huvuduppgifterna spaning (inklusive fotografering och eldobservationer åt artilleriet), bombanfall mot trupper under samling eller reträtt i frontens närhet samt jakt i syfte att förhindra den nu nämnda verksamheten från fiendens sida. Till sjöss låg tyngdpunkten på spaning, framför allt såsom ett led i ubåtskriget. Härutöver förekom, ehuru i mycket mindre skala, en mera självständig luftkrigföring, riktad mot anläggningar långt bakom »fronten» och avsedd att påverka den fientliga motståndskraften i stort. Tyskarna anföllo mål i England och Frank-

rike, främst London och Paris, varvid bomberna i regel fälldes på måfå över städerna för att träffa befolkningen i terroriserande syfte. Engelsmännen å andra sidan anföllu viktiga fabriker och andra nyckelföretag, vilkas förstöring skulle medföra brist på sådana produkter, som voro nödvändiga för krigsmaktens eller civilbefolkningens försörjning. Intetdera systemet ledde till någon avgörande framgång, därtill voro de insatta förbanden allför svaga och anfallen alltför sporadiska. Anfallen mot London t. ex. utfördes i regel med ett 20-tal flygplan; under 1917—1918 förekommo sammanlagt endast 35 raider.

Stormakternas flygvapen under 1920-talet och början av 1930-talet voro sammansatta och övade enligt de under världskriget dominerande tankegångarna med avseende på användningen, nämligen såsom hjälpflygvapen åt armén och marinen. I den samverkan, som sålunda blev flygvapnets förnämsta uppgift, lades tyngdpunkten antingen på spaning och liknande, icke stridande funktioner eller också på bombanfall i anslutning till marktruppernas verksamhet. Frankrike tillämpade det förstnämnda, England det sistnämnda systemet.

De mindre ländernas flygvapen följde stormakternas exempel; deras flygvapen voro i regel helt avsedda för ren samverkan med armén samt i någon mån marinen, med tyngdpunkten på spaning.

Mot slutet av 1920-talet började man emellertid fråga sig huruvida icke flygvapnet, rätt sammansatt, övat och utnyttjat, innebar en möjlighet att mera direkt och på ett mera avgörande sätt påverka fiendens motståndskraft. Man spann därvid vidare på de trådar, vilkas utgångspunkt var bombanfallen mot hemorten under världskriget. Visserligen voro dessa, som sagt, obetydliga i jämförelse med flygverksamheten i övrigt, men med tillämpning av samma idé i en annan skala och inpassad i rätt sammanhang med krigföringen i stort skulle måhända resultatet bli ett helt annat. Vid ett studium av luftanfallen under världskriget fann man, att dessa — vare sig de utfördes i terroriserande syfte eller riktades mot försörjningen — medförde avsevärda indirekta verkningar, även om de påtagliga skadorna voro små. Dels bundos avsevärda krafter till hemortens försvar, nämligen jaktförband och luftvärn, som eljest kunnat disponeras vid fronten (i England 300—400 flygplan och 400—500 kanoner), dels nedsattes industriens produktion till följd av ofta återkommande alarmeringar (särskilt kännbart i Rhenlandet). Verkan mot själva civilbefolkningen var

däremot ringa och snarast motsatt den avsedda. En tysk författare säger på tal om dessa frågor: »Visserligen har världskriget endast visat de första grundriktningarna till krigets nya skepnad, ty anfallsluftflottornas storlek och verkningsförmåga räckte ej till. Världskriget visade emellertid de vittgående bombföretagens strategiska värde — konturerna till den omätligt stora faran från luften framträdde. Detta är den allvarligaste lärdomen av luftkriget, kanske av världskriget överhuvud taget.»

Den som startade diskussionen över dessa frågor var den italienske generalen Douhet. Denne ansåg, att bombanfall »på djupet» kunna tvinga den fientliga nationen till underkastelse, därest de få utföras i tillräckligt stor skala och på ett noga systematiserat sätt efter ingående studier av motståndarens befolknings- och näringsförhållanden. Varje stat, ansåg Douhet, måste därför uppbygga sitt försvar så, att dylika företag icke kunna få avsedd effekt. För Italiens del betyder detta, sade han, att försvarskrafternas tyngdpunkt förlägges till flygvapnet, som skall tillkämpa sig avgörandet, medan lant- och sjöstridskrafterna »hålla stånd» vid sina respektive »fronter». Luftförsvaret upptages huvudsakligen offensivt, genom anfall på motståndarens baser och hjälpkällor i hemlandet. Jaktförband och luftvärn tilldelas sekundära uppgifter i lokalförsvaret. Ett flygvapen uppbyggt enligt denna princip lämpar sig även väl för att självt börja en offensiv i luften, riktad emot befolkningen eller försörjningen i hemorten.

Att närmare ingå på diskussionen över »douhetismen» skulle föra för långt. En sammanfattning av vad som enligt svensk militär uppfattning 1935 — d. v. s. innan de senaste krigen började — ansågs vara hållbart bland de teorier, som framkommit rörande luftkrigföringens natur och betydelse, erhålles ur 1930 års försvarskommissions strategiska utredningar. Enligt dessa kunna i krigföringen fyra »betvingelsemetoder» tillgripas, nämligen invasion över landgränsen, invasion över sjögränsen, handelsavspärrning och luftkrigföring emot hemorten. Vilken metod, som väljes, beror av de geografiska förhållandena och styrkeförhållandena i varje särskilt fall. Helt naturligt väljer man därvid metod enligt minsta motståndets lag. Är ett land av naturen särskilt sårbart för eller äro försvarsmedlen särskilt svaga gentemot någon av metoderna, väljes med fördel denna. Vid invasion mot landgränsen eller sjögränsen spelar luftkrigföringen en avsevärd roll. För den försva-

rande blir uppgiften mycket svår eller olöslig om han, förutom för de fiendliga lant- och sjöstridskrafternas tryck, även utsättes för anfall från starka fiendliga bombförband, som endast föga hindras i sin verksamhet. Att bekämpa de fiendliga flygstridskrafterna är därför en nödvändighet. Vid handelsavspärrning har luftkrigföringen mindre betydelse; genom anfall med flygstridskrafter mot handelsfartyg kan dock avspärrningen skärpas. Vid luftkrigföring mot hemorten slutligen är det möjligt och i vissa fall till och med troligt att bombanfall allena kunna framtvinga ett avgörande, om de icke röna tillräcklig motverkan. Även för denna eventualitet är det alltså nödvändigt att bekämpa fiendens flygstridskrafter.

Kampen mot fiendens flygstridskrafter upptages med egna flygstridskrafter och fast luftförsvaret. Flygstridskrafternas främsta uppgift är att med bombförband gå till motanfall mot fiendens flygbaser — »flygbasbekämpning» — för att därmed hindra denne i hans verksamhet, förorsaka förluster och binda stridskrafter, som i sin tur insätts för att bekämpa de egna och sålunda ej kunna disponeras mot andra mål. Därefter skola flygstridskrafterna med jaktförband bidra till försvaret av ett fåtal viktiga orter eller områden. För att bibehålla sin operationsfrihet och i möjligaste mån undvika förluster i baserna måste förbanden hållas mycket rörliga under användning av ett flertal flygfält, av vilka vissa böra vara så långt tillbakadragna att de icke regelbundet kunna bombarderas. Finnas flygstridskrafter, som kunna lösa denna uppgift, lämpa de sig även för försvar mot invasion. Det fasta luftförsvaret skall med luftvärn bidra till försvaret av ett flertal viktiga orter och punkter och där förorsaka förluster. Det skall även med luftskydd bidra till att minska verkan av genomförda anfall. Det är sålunda icke fråga om att enbart med flygbasbekämpning, jakt, luftvärn eller luftskydd hindra de fiendliga anfällen. Ensamma räcka dessa former av försvar icke till, hur starka de än göras. Försvaret upptages såsom direkt eller indirekt samverkan mellan dem, alla äro lika nödvändiga.

I vår nya försvarsordning äro dessa principer delvis tillämpade. Flygvapnets storlek ligger visserligen vid minimigränsen och det fasta luftförsvaret under denna gräns (en lucka, som sedermera börjat fyllas genom tilläggsanslag och frivilliga organisationer), men principen är klar — luftkrigföringens betydelse såväl mot rent militära mål som mot hemorten erkännes och konsekvenserna i försvarshänseende tagas.

I vad mån har då denna ståndpunkt berättigande, om man jämför med övriga länder, främst stormakterna? Även här har diskussionen om »douhetismen» burit frukt. Sedan ungefär fem år tillbaka (från och med den nya regimen i Tyskland) hava alla stormakternas flygvapen förändrats på ett genomgripande sätt. En febril kvantitativ förstärkning pågår samtidigt med att vapens struktur gives en mera offensiv prägel, som gör dem lämpade för en luftkrigföring i stor skala, riktad mot de militära maktmedlen eller mot hemorten. Ända till i år ha dock bombförbanden knappast varit tillräckligt starka och utrustade med tillräckliga reserver, som säkerställa uthålligheten, för att enbart eller ens huvudsakligen genom en luftkrigföring mot hemorten gentemot en annan stormakt fälla avgörandet. Från och med i år börja emellertid rustningarna nå en sådan nivå, att man på allvar måste räkna med bombanfall i stor skala, bl. a. mot hemorten. För de små staterna innebär detta f. ö. ökade risker att komma med i en europeisk konflikt. Flygvapnet lämpar sig nämligen väl såsom påtryckningsmedel och flera mindre stater, t. ex. Sverige, Danmark och Belgien, lämpa sig väl såsom sprängbräda för en stormakts luftanfall mot en annan stormakt.

Det verkliga antalet bombplan inom stormakterna är svårt att fastställa. Oftast uppgivas överdrivna värden. För 1939 äro följande mycket ungefärliga värden sannolika: England 1,200, Frankrike 800, Ryssland (Europa och Asien) 1,500, Tyskland 1,500 och Italien 1,000. En allmän europeisk konflikt skulle sålunda frigöra väldiga krafter. På vad sätt är det troligt att de skulle användas och vilken verkan skulle de kunna beräknas få? Kommer luftkrigföringen att huvudsakligen riktas emot militära mål eller skola anfällen även gå ut över civilbefolkningen och näringslivet? Vilken motståndskraft äga dessa mål och deras försvarsmedel?

Svaren på dessa frågor sysselsätta säkerligen många hjärnor i nuvarande stund. Till stöd för bedömandena söker man naturligen erfarenheter från verkligheten, nämligen från händelserna under de senaste krigen — Abessinien, Spanien och Kina. Alla stormakterna äro djupt intresserade. I Spanien pröva tyskar, italienare och ryssar själva personal och material i aktiv strid (på »frivillighetens» väg), medan västmakterna nöja sig med rapportörer. Ännu så länge äro källorna rörande vad som hänt ofullständiga och otillförlitliga, men de medgiva dock åtskilliga hållpunkter av största intresse.

Italienarnas fälttågsplan för Abessiniens erövring gick i stort sett ut på att framtränga till landets inre med en armé från norr och en från söder och att mellan dessa krossa den fientliga armén. En väsentlig förutsättning för framgång var att fiendens motstånd kunde nedslås snabbt, så att ett långvarigt guerillakrig mot de ytterst sårbara långa förbindelselederna med baserna vid kusten kunde undvikas.

Planen genomfördes som bekant med stor framgång och flygvapnets del i segern var avsevärd. Med Abessiniens bebyggelse och näringsliv kunde en luftkrigföring mot hemorten såsom bevingelsemetod icke komma i fråga. Ej heller kunde man med vittgående bombföretag träffa några viktiga hjälpkällor, av vilka den abessinska hären var beroende. Flygvapnet, vars styrka mot slutet uppgick till 400 flygplan, därav 150 bombplan, fick i stället till uppgift att direkt understödja armén i form av transporttjänst, spaning och bombanfall. Transporttjänsten gick ut på att framföra förnödenheter, såsom livsmedel, drivmedel och ammunition, till trupper under framryckning utefter dåliga eller provisoriska vägar, som ännu knappast voro framkomliga för vanliga underhållskolonner. På så sätt kunde framryckningen ske avsevärt mycket snabbare än vad eljest skulle varit fallet. Spaningen hade till ändamål att inom det väldiga operationsområdet fastställa de fientliga huvudstyrkornas gruppering och därmed göra det svårare för dessa att undvika ett avgörande. En annan viktig spaningsuppgift var att bevaka förbindelselederna och förebygga överraskande anfall emot dessa. Tack vare denna spaning kunde skyddstrupper inbesparas och anfallstyrkorna göras kraftigare. Bombanfallen utfördes emot trupper under samling före och under återtåg efter strid. Särskilt under förföljning torde bombanfallen haft god verkan och därmed fullbordat de framgångar, som trupperna på marken vunnit, d. v. s. bidragit till ett snabbar slut på motståndet.

Abessinienkriget genomfördes under ytterst speciella förhållanden, helt annorlunda än vad som kan förekomma i ett europeiskt krig. Det torde vara tillräckligt att erinra om de geografiska förhållandena och om abessiniernas så gott som fullständiga brist på medel att bekämpa fiendens flygstridskrafter. Det italienska flygvapnet kunde sålunda operera nästan obehindrat av fiendens motåtgärder. Flygvapnets faktiska betydelse var nog i stort sett att det förkortade operationerna och därmed i tid hejdade den

åderlätning i fråga om folk, material och pengar, som kriget måste hava inneburit för Italien.¹ (Truppernas långt drivna motorisering har likaledes ökat snabbheten i operationerna.) Därtill kommer den vana vid verkliga krigsföretag, som personalen vunnit och de erfarenheter rörande materielen, som erhållits. Båda dessa faktorer äro tillgångar att räkna med, då man bedömer italienska flygvapnets styrka vid en framtida konflikt i Europa. De allmänna lärdomar, som kunna dragas med avseende på flygvapnets uppgifter, taktik, verkningsförmåga och uthållighet samt försvarsmedlens verkan äro emellertid små. Förhållandena voro alltför säregna för att kunna lämna svar på de viktigaste frågorna i dessa hänseenden. Mest allmängiltigt torde vara, att flygmaterielen visat sig fylla förväntningarna och väl uthärdat de tekniska svårigheter, som möta under ett nutida fälttåg, svårigheter, som under Abessinienkriget i vissa hänseenden voro vida större än de, som möta i Europa.

Inbördeskriget i Spanien är ju det mest närliggande exemplet på ett nutida krig och ger därför särskild anledning till granskning.

De båda styrkornas flygvapen utgjordes från början av delar av det gamla spanska flygvapnet, som uppdelats på ömse sidor. Dessa rester voro föga effektiva och blevo snart förbrukade. Francosidan erhöll tidigt förstärkning med först italienska, sedermera även tyska »frivilliga», medan regeringssidan fick motsvarande understöd av ryssar. F. n. kämpa 200—400 flygplan på vardera sidan. Francos flygvapen är helt och hållet utländskt och består av heltyska och helitalienska förband, medan regeringssidan numera så gott som helt och hållet använder spansk personal samt ryska och i Spanien efter rysk (egentligen amerikansk) modell byggda flygplan. Flygförbandens organisation, utbildning och utrustning motsvarar sannolikt ungefär vad man kan vänta i en konflikt i Europa i övrigt.

Av störst intresse är flygstridskrafternas medverkan vid Francotruppernas överföring från Marocko till Spanien, vid Francos försvar av Mallorca mot regeringssidans anfall och vid kampen mellan lantstridskrafterna utefter fronten ävensom de försök till en självständig luftkrigföring, som förekommit.

¹ Såsom jämförelse må nämnas, att Frankrike behövde 5 år för att erövra Madagaskar, Förenta Staterna 3 år för Filippinerna och England $2\frac{1}{2}$ år i boerkriget, medan Abessinien besattes på 6 månader.

Truppstyrkorna i Marocko överfördes dels sjövägen, dels luftvägen. Sjövägen var riskfylld, ty Franco behärskade icke havet. Likväl kunde man genomföra sjötransporter i avsevärd skala. Till denna framgång bidrogo enligt flera källor i hög grad några italienska bombplan i Francos tjänst, vilka uppträdde som bevakning åt transportfartygen och angrepo de fientliga lätta örlogsfartyg, som sökte närma sig dessa. Säkrast är dock att härur icke draga vittgående slutsatser med avseende på flygvapnets förmåga att bekämpa en fientlig flotta. Känt är, att de röda matroserna mördat flertalet av sina officerare, varför fartygen torde varit illa ledda och måhända haft luftvärn, som ej kunnat betjänas. Lufttransporterna kunde genomföras med betydligt mindre risker än sjötransporterna, ehuru den i varje omgång överförda styrkan var förhållandevis ringa. För transporterna användas ett antal tunga, italienska bombplan och passagerarplan, vilka torde hava medfört sammanlagt över 10,000 man. Denna insats, som gjordes i ett för Franco ytterst kritiskt läge, fick en för krigets förlopp avgörande betydelse. Utan dessa transporter är det icke osannolikt, att Francos uppror kvävts i sin linda.

I krigets början gjordes från regeringssidan ett försök att taga Mallorca, som tidigt förklarat sig för Franco. Trupper från Minorca och fastlandet överfördes i skydd av den republikanska flottan och lyckades bita sig fast på ön. Emellertid lyckades Franco till stöd åt de svaga försvarande trupperna överföra tre tunga italienska bombplan från Marocko till Mallorca. Dessa företogo intensiva bombanfall mot ömsom de landstigna trupperna, ömsom fartygen i hamnen med resultat att hela företaget måste uppgivas. Mallorca är alltjämt i Francos händer och användes bl. a. såsom bas för anfall mot spanska ostkusten, en fördel, som vunnits främst tack vare de fåtaliga bombplanens verkningfulla insats.

Efter de inledande operationerna ha flygvapnen ända till helt nyligen huvudsakligen använts för direkt samverkan med trupperna i striden på marken. Egendomligt nog är det icke spaning, som därvid varit viktigast, utan anfall mot trupperna direkt med bomber och kulsprutor. Särskilt lämpligt har det varit att bekämpa stridsvagnar med flygplan. Märklig i detta sammanhang är den framgång, som de röda flygförbanden vunno under Guadalajaraoperationen, då två italienska motoriserade svartskjortedivisioner under framryckning på landsväg hejdades och drevos

på flykten, främst genom anfall från 100 republikanska jakt- och bombplan. Det torde emellertid vara klokt att ej heller av detta företag draga stora, allmängiltiga slutsatser, ty trupperna voro illa utbildade och ledda samt föga rustade att möta luftanfall. Orsakerna till att spaningen fått träda i bakgrunden ha främst varit, att de disponibla flygplanen varit få och att man vid deras fördelning föredragit stridsverksamhet framför icke stridande funktioner. Därtill kommer att förlusterna varit större under spaning än under bombanfall. Spaningsplanen tvingas att flyga fram och tillbaka över fientligt område och dra därvid på sig fiendens luftvärn och jaktförband, medan bombförbanden kunna gå rakt på målet, ofta på ett överraskande sätt, och härvid undandraga sig fiendens motverkan.

Slutligen hava förekommit bombanfall mot mål långt bakom fronten, huvudsakligen från Francosidan. Det är först under 1938, som man på allvar tillgripit denna metod. Regeringssidans hela territorium ligger väl inom räckhåll för de tyska och italienska tunga bombplanen, medan motståndaren icke förfogar över flygplan, som med tillräcklig kraft kunna nå de viktigare bakre punkter, vilka behövas för Francos krigföring. Anfallsmål synas till en början främst hava varit krigsindustriens anläggningar och importhamnarna med deras fartyg, som införa krigsmateriel och proviant, d. v. s. mål av betydelse för försörjningen och i första hand erforderliga för krigsmakten. Någon avgörande betydelse ha dessa anfall hittills icke haft. Armén synes icke lida brist på ammunition, flygvapnet är alltjämt stridsdugligt och civilbefolkningens motståndskraft sviktar ej. Huruvida detta får tillskrivas att styrkan icke räckt till, särskilt som den samtidigt använts vid fronten, att man icke velat förstöra spanska — ehuru för tillfället fientliga — fabriker och anläggningar, som man sedermera kan komma att behöva, att bombverkan är ringa eller luftvärnets verkan stor är svårt att avgöra. Studerar man händelserna och erfarenheterna från fronten, finner man, att denna krävt huvuddelen av förbandens verksamhet, varför anfällen mot försörjningen i hemorten varit mera sporadiska. Kraftinsatsen har alltså varit otillräcklig för en sådan krigföring. Måhända skulle det hava visat sig i längden vara lika effektivt att under någon tid koncentrera anfällen på regeringssidans krigsindustri.

Vid anfall mot industrianläggningar kunna förluster bland civilbefolkningen ej undvikas. Dessa bliva dock i regel obetyd-

liga. Helt annorlunda är det om anfallen i stället riktas mot befolkningen direkt. I detta syfte ha en rad anfall utförts mot öppna städer, bl. a. Barcelona. Även om verkningarna i form av dödade människor och skadade hus till synes varit stora, så kan det dock starkt ifrågasättas om dessa anfall på något avgörande sätt inverka på krigets utgång. Militärt sett äro därför dessa anfall — till skillnad mot dem som riktas mot fabriker, hamnar m. m. — knappast berättigade; att de humanitärt sett äro förkastliga behöver ej understrykas.

Den omständigheten att dessa anfall torde ha utförts av flygförband under tysk eller italiensk ledning och bemanning talar för att en krigföring av detta slag kommer att tillgripas eller åtminstone att övervägas av de tyska och italienska flygvapnen i en framtida konflikt i Europa. Denna slutsats är icke den minst viktiga ur spanska inbördeskriget.

Bekämpningen av fiendens flygstridskrafter har i Spanien utförts med bombförband, som anfallit motståndarens baser, med jaktförband samt med luftvärn. Det är mycket svårt att av tillgängliga källor få klarhet i vilket av dessa medel, som dominerat. Flygbasbekämpningen har försvårats därav att tillgången på flygfält är riklig, varför förbanden ofta kunna byta om bas och därför äro svårare att hitta. I varje fall ha dock stora framgångar inregistrerats vid anfall mot flygfält, särskilt då överraskning kunnat ernås. Några försök att hindra det fientliga ersättningsväsendet genom anfall på flygindustri, verkstäder och skolor synas icke hava förekommit. Jaktförbanden ha varit i livlig verksamhet under hela kriget och troligt är, att de flesta förluster i flygplan, som tillfogats båda sidorna, uppkommit under luftstrid. I regel ha dock luftstriderna utkämpats i frontens närhet, där flyganfall pågått så gott som ständigt. En helt annan sak är jaktförbandens medverkan i försvaret av en ort bakom fronten, där bombanfallet kunnat komma överraskande. I dessa fall har det varit svårt att sätta jaktförbanden i tillfälle till strid. Då en luftstrid väl uppstått, ha jaktplanen haft god framgång, även mot väl beväpnade, moderna bombplan samt om jaktplanens hastighet varit i underkant i förhållande till bombplanens. Det förefaller därför som om jaktplanens saga ingalunda vore förbi, såsom många (bl. a. Douhet) profeterat, men att deras bästa användning mera ligger i anslutning till striderna vid fronten än i hemortens försvar, åtminstone om icke luftbevakningsnätet i landet är mycket gott och skydds-

föremålet ligger långt inne i landet, så att fienden kan rapporteras i mycket god tid. Luftvärnet i Spanien är fullt modernt på Franco-sidan, medan motståndarens är betydligt svagare. Erfarenheterna på regeringssidan ha varit att flygning på måttlig höjd utan hänsyn till luftvärnet icke kan ske utan stora förluster, men att luftvärnet i många fall helt eller delvis kan undvikas genom flygning på mycket hög eller mycket låg höjd samt klokt lagda flygvägar. Bombanfall, som utförts i stor skala, torde icke hava hejdat av luftvärnseld, däremot har denna förorsakat förluster samt därmed minskat effekten och försvårat förnyade anfall. Därtill kommer, att luftvärnet tvingar de fientliga bombplanen att flyga spridda, vilket underlättar de egna jaktplanens anfall. Förlusterna i flygplan uppgå i genomsnitt till 25 % i månaden, varav dock endast hälften går totalt förlorad, medan återstoden repareras.

De allmängiltiga slutsatser, som kunna dragas ur Spanienkriget, äro få i vad rör flygvapnets uppgifter och verkningsförmåga i stort. Krafterna ha varit för svaga för att man skall kunna avgöra, huru stormakternas flygvapen lämpligen skola användas och vilken verkan de kunna få. Så mycket kan dock konstateras, att en luftkrigföring emot hemorten tar mycket starka flygförband i anspråk, sannolikt huvuddelen av en stormakts luftflotta, om icke denna form av krigföring skall betyda en farlig kraftsplittring. I frågan om kampen mot fiendens flygstridskrafter ha de svenska teorierna i stort sett hållit streck. Glädjande för oss är att märka den framgång, varmed regeringssidans flygvapen, som i regel varit underlägset, lyckats bibehålla sin operationsfrihet och till och med lyckats tillfoga fienden avsevärda förluster, bl. a. i baserna. Herraväldet i luften har icke tillfallit någon av de stridande. I frågan om flygförbandens och luftvärnets verkningsförmåga lämnar kriget icke stöd för några överdrivna förhoppningar på någondera sidan. Bombförbandens träffförmåga mot små mål har icke varit påfallande stor, ej heller har luftvärnsartilleriet verkat förkrossande. I övrigt hava åtskilliga lärdomar av taktiskt och tekniskt intresse vunnits, som främst kunna tillgodogöras i Tyskland och Italien, i viss mån även i Ryssland, och som sålunda måste inräknas i dessa länders tillgångar, då man bedömer styrkeförhållandena i Europa.

Kinesiska flygvapnet torde 1937 ha förfogat över 300 à 350 flygplan. Mot dessa kunde japanerna sannolikt ställa 1,200 flygplan i

arméns och 1,000 flygplan i marinens flygvapen.¹ Emellertid ha kineserna fördelen att operera på de inre linjerna, d. v. s. flygförbanden kunna jämförelsevis lätt dirigeras mot den av de tre skilda krigsskådeplatserna, där de bäst behövas. Japanerna å andra sidan måste dela sin styrka i tre helt skilda delar för operationer på eller mot kinesiskt område, vartill kommer, att hemlandet ej kan helt blottas på flygförband.

Japans flygstridskrafter äro uppbyggda för direkt samverkan med armén och marinen, icke för en självständig luftkrigföring mot hemorten. Helt naturligt har därför deras användning — åtminstone till en början — anslutit sig till lant- och sjökrigsoperationerna. Av största intresset i kinakriget är flygvapnets användning under landstigningen vid Shanghai, under den fortsatta framryckningen på denna front och i norr samt anfallen mot större städer i hemorten, såsom Kanton och Hankow.

Vid Shanghaioperationen använde japanerna i första hand marinflygförband, som medfördes ombord på hangarfartyg. Dessa sattes in dels emot de kinesiska flygbaserna i trakten, dels emot de kinesiska trupper, som skulle hindra en landstigning. För kineserna erbjöd hela företaget ett utmärkt tillfälle att hindra eller försvåra landstigningen genom bombanfall på trupperna, innan dessa debarkerat från transportfartygen och under själva debarkeringen, en användning av flygvapnet, som särskilt i vårt land ansetts vara ytterst betydelsefull. Landstigningen kunde emellertid genomföras utan nämnvärt motstånd från kinesiska flygvapnet. Huruvida detta berodde på brister i organisation och utrustning, outvecklade strategiska tankegångar eller på det japanska flygvapnets nedhållande verkan är ovisst. Japanernas flyganfall kommo emellertid i ett relativt sent skede av företaget, varför framgången får tillskrivas det kinesiska flygvapnets och dess lednings svaghet. Det japanska marinflygvapnets medverkan torde avsevärt ha underlättat landstigningen, icke minst genom att den hindrade kinesiska förstärkningar att komma fram till landstigningspunkten.

Under operationerna till lands har flygvapnets medverkan — förutom spaning m. m. i direkt anslutning till striden — bestått i spaning och anfall mot förbindelser och trupper långt bakom fronten. På så sätt har det blivit svårare för kineserna att utnyttja

¹ I Japan är flygvapnet uppdelat på armén och marinen.

fördelen med »operationer på inre linjer». Förstärkningar ha icke kunnat skickas fram i tid och framskjutna kinesiska styrkor hava lättare kunnat isoleras. I detta avseende har krigsskådeplatsens stora utsträckning givit kriget sin prägel. Det är icke troligt att liknande företag kunna utföras med samma framgång på europeiska kontinenten. Möjligen kunna förhållandena i Östeuropa och Skandinavien bliva liknande.

Emellertid ha de japanska stridskrafterna genom dessa företag fått mera offensiv karaktär, än de hade från början. Steget till anfall mot hemorten blev därigenom icke långt. Japanernas anfall mot de tätt befolkade, öppna städerna i Kina ha ju väckt stor uppmärksamhet och avsky över hela världen. Militärt sett skulle anfallen måhända vara berättigade, om det vore sannolikt att kineserna därigenom kunde tvingas till underkastelse. Vid bedömandet av den frågan måste beaktas, att någon annan form för luftkrigföring emot hemorten än anfall på själva städerna knappast kunde hava valts. Kina torde icke vara mycket sårbart för anfall riktade mot försörjningen. Därtill kommer, att ryggen är fri för tillförsel från Ryssland. Frågan är således om Kinas motstånd kan betvingas genom att några hundratusen invånare i städerna dödas och ytterligare några hundratusen göras husvilla. Hittills ser det ut som om så icke skulle vara fallet. Viljan till motstånd förefaller att alltjämt vara obruten.

I frågan om stridsmedlens verkan äro källorna tämligen magra. Det synes dock som om det även här visat sig att jaktförbanden icke spelat ut sin roll och att luftvärnet varit visserligen verksamt men likväl icke allena tillfyllest i kampen mot fiendens flygstridskrafter. Slutligen må framhållas, att det kinesiska flygvapnet, ehuru långt underlägset, alltjämt existerar. Det har således icke kunnat krossas av övermakten, en omständighet som naturligen delvis får tillskrivas territoriets väldiga yta.

Av det sagda torde framgå, att de tre krig, vilka närmast böra betraktas, då man söker bedöma flygvapnets roll i ett kommande krig, alla förete flera mycket speciella drag, som icke återkomma i en allmän europeisk konflikt. Slutsatserna måste därför dragas med en viss försiktighet. Tillfredsställande ur svensk synpunkt är att icke något framkommit, som kullkastar försvarskommissionens bedömande över flygvapnets uppgifter, på vilka vår nya försvarsordning är grundad. Gynnsamt är också, att luftkrig-

föring emot hemort och befolkning hittills icke haft någon ensamt avgörande betydelse, varvid dock måste ihågkommas, att endast relativt små styrkor använts härför. Försvaret mot en sådan krigföring synes icke vara hopplöst. Å andra sidan har det visat sig, att ett flygvapen för att nå en verkningsförmåga av betydelse och en tillräcklig uthållighet i operationerna behöver en viss minimistyrka, som icke får vara för låg. Det svenska flygvapnet och luftvärnet enligt 1936 års försvarsordning ha av krigshändelserna att döma ingalunda tagits till i överkant.¹ De medel, som kommit dessa vapen tillgodo genom de extra anslag, som beviljats av 1938 års riksdag, äro väl placerade pengar, men huvudsakligen av engångskostnadskaraktär. Det är tvivelaktigt, huruvida organisationernas styrka — räknat i flygplan och kanoner — om några år kommer att visa sig vara tillräcklig.

¹ Enligt 1936 års försvarsordning skall flygvapnets andel av försvarsbudgeten vara omkring 19 %. I stormakterna är motsvarande siffra numera 25—35 %.